

УДК 376.33:796.012.23

О. С. СОКИРКО

доцент

Ю. І. ДУДНІК

старший викладач

Т. В. НАПАЛКОВА

старший викладач

О. В. МІЛКІНА

старший викладач

С. О. МОТУС

старший викладач

Запорізький національний технічний університет

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ГЛУХИХ ПІДЛІТКІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ПЛАВАННЮ

У статті подано педагогічні умови розвитку пізнавальної сфери глухих підлітків, створені на заняттях з плавання. Навчання плаванню глухих підлітків проводилося в інтегрованих групах з використанням ігрового методу і спеціально розробленої системи жестів.

Ключові слова: *пізнавальна сфера, глухі підлітки, навчання плаванню, ігри, ігрова діяльність у воді.*

Вдосконалення системи спеціальної освіти потребує глибокого та різнобічного вивчення розумового й фізичного розвитку осіб з особливостями психофізичного розвитку, у тому числі і глухих підлітків. Вирішення складних завдань навчання та виховання цих дітей потребують проведення відповідних досліджень і забезпечення цих процесів у спеціальній педагогіці. На це вказують ряд провідних українських науковців – В. І. Бондар [1], Н. Г. Байкіна [2], В. В. Засенко [3], В. М. Синьов [4], Л. І. Фомічова [5], М. К. Шеремет [6], М. Д. Ярмаченко [7] та ін.

Мета статті – розробити й науково обґрунтувати педагогічні умови розвитку пізнавальної діяльності глухих підлітків у процесі навчання плаванню.

Методи та організація дослідження:

а) теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення літературних джерел і перспективного педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми, порівняльного аналізу тестування рухових здібностей глухих підлітків і зі збереженим слухом;

б) емпіричні: аналіз педагогічної документації, педагогічні спостереження, констатувальний і формувальний експерименти, опитування і бесіди;

в) методи математичної статистики: метод середніх величин, парних порівнянь, метод кореляційного аналізу.

Навчально-корекційні заняття з плавання проводились в експериментальній групі, в яку входили глухі підлітки 13–15 років (20 осіб). Першу контрольну групу становили глухі підлітки у віці 13–15 років. Другу контрольну групу становили підлітки, щочують у віці 13–15 років.

У експериментальній групі на заняттях пропонували різноманітні засоби й методи розвитку пізнавальної діяльності, із застосуванням рухових ігор і з використанням ігрового методу.

На цьому етапі експерименту не планували корекційно-педагогічні заняття із значними фізичними і психічними навантаженнями.

В основу експериментальної методики з глухими підлітками 13–15 років покладено заняття з плавання з розвитком пізнавальної діяльності із застосуванням ігор та ігрових дій.

Пріоритет розвитку пізнавальної діяльності надано плаванню та іграм у воді. Заняття плаванню вимагають уваги й зосередженості, які направлені на сприйняття зовнішніх об'єктів (пояснення, показ вправ, сигнали тощо) або на самого себе (відчуття, сприйняття, переживання, думки). Увага підсилює рівень прояву інших пізнавальних здібностей. Властивості довільної уваги – концентрація (ступінь зосередженості), стійкість (здатність збереження необхідної концентрації протягом тривалого часу) і рухливість (навмисна зміна концентрації уваги) – відображають волю якості плавця. У процесі занять плаванням формується уважність, що є основою свідомої дисциплінованості на заняттях плаванням. Сприйняття і відчуття є основним джерелом інформації, вони використовуються плавцем для керування своїми руховими діями. Плавання привчає до дисципліни, до відчуття відповідальності, сприяє розумовому розвитку, це реальна соціальна адаптація і підготовка до самостійного життя.

Гра значною мірою впливає на формування особистості: це така свідомо діяльність, у якій виявляється і розвивається уміння аналізувати, зіставляти, узагальнювати й робити висновки. Заняття іграми сприяє розвитку у підлітків здібностей до дій, які мають значення в повсякденній практичній діяльності. Освітнє значення мають ігри за структурою і характером рухів, подібні руховим діям. Елементарні рухові навички, набуті в іграх, легко перебудовуються при подальшому, більш поглибленому вивченні техніки рухів і полегшують оволодіння нею.

Рухові ігри розвивають здатність адекватно оцінювати просторові й часові відносини, одночасно сприймати багато й реагувати на сприйняте.

Рухова гра носить колективний характер. Залежно від якості виконання ролі той або інший учасник може заслужити заохочення, або, навпаки, несхвалення товаришів, так підлітки привчаються до діяльності в колективі. Грі властиві протидії одного гравця іншому, однієї команди – іншій, коли перед граючими виникають найрізноманітніші задачі, що вимагають миттєвого вирішення. Для цього необхідно в найкоротші строки оцінити оточуючу обстановку, обрати найправильнішу дію і виконати її. Крім того, заняття іграми виробляють координовані, економні і злагоджені рухи, гра-

вці набувають уміння швидко входити в потрібний темп і ритм роботи, виконувати різноманітні рухові задачі, проявляючи при цьому необхідні зусилля і наполегливість, що важливо в повсякденному житті.

Ігри у воді, застосовані в корекційному процесі, сприяють оволодінню технікою плавання. Вони сприяють прояву активної діяльності, вихованню колективізму і підвищенню емоційності занять.

Використання ігор на заняттях з плавання позитивно впливає на психіку глухого підлітка, сприяє швидкому освоєнню водного середовища і оволодінню технікою плавальних рухів, регулює функціональне навантаження, підвищує інтерес до занять.

З методикою вживання ігрових дій і технікою спортивного плавання глухі підлітки не були знайомі. З ними в перший рік навчання проводили заняття 4 рази на тиждень, тривалістю 90 хвилин. Річний обсяг роботи у глухих підлітків коливався в межах 250 годин. Всього проведено в перший рік 180 занять, в другий рік навчання – 250 занять.

Необхідною умовою при проведенні навчального експерименту було мовлення. Слова підказники, виступаючи разом із рухами, сприяли свідомому, більш швидкому і міцному оволодінню новими руховими діями.

Корекційна програма заснована на загально-дидактичних принципах корекційної педагогіки: виховуючої спрямованості навчання, науковості процесу навчання, систематичності й послідовності навчання, доступності знань, активності і свідомості у навчанні, наочності корекційної спрямованості навчання, індивідуального та диференційованого підходу до учнів. Ці принципи корекційної педагогіки трансформують у такі дидактичні правила: навчання має всебічно розвивати особистість кожного учня і бути виховним, систематичним і системним, суворо науковим, будуватись на врахуванні вікових особливостей і доступності для них навчального матеріалу, передбачати використання наочності, базуватись на свідомості й активності учнів, забезпечувати міцність засвоєння знань, умінь і навичок, забезпечувати індивідуальний підхід до дитини в колективних формах навчання, диференційований підхід.

Загальнопідготовчий етап тривав 12 тижнів. Рівень підготовки глухих підлітків був невисоким, тому їм запропоновано навантаження в прямолінійно-висхідній формі. Переглянуто процентне співвідношення зон навантаження, велику увагу приділено психологічній сумісності підлітків. Водне середовище відмінне від повітря, у зв'язку з цим на цьому етапі дослідження великого значення набував розвиток так званого "відчуття води". Основну увагу було спрямовано на розвиток пізнавальної діяльності та навчання техніці плавання. В цьому плані відведено особливе місце спеціальним засобам, що сприяють удосконаленню техніки плавання.

Основною методикою, що застосовувалася, був показ, оперативне і поелементне корегування з боку навчаючого з гранично можливим використанням вербальних компонентів.

Дані, одержані в ході дослідження рівня пізнавальної діяльності та глухих підлітків на етапі констатуючого експерименту, привели до необхідності вживання особливих методів навчання, заснованих на використанні всієї системи аналізаторів, що підлягають зберіганню і спрямовані на корекцію і компенсацію наслідків глухоти.

Експериментальна група глухих підлітків виконувала програму ігрових дій 4 рази на тиждень протягом 3 років. Крім того, 5 разів на тиждень пропонувалися мовні ігри протягом двох років: двічі на заняттях зі слухового сприйняття; 2 рази під час позакласних занять; 4 рази перед корекційно-навчальними заняттями у воді.

Експериментальні заняття з глухими підлітками в експериментальній групі побудовано в такій спрямованості: заняття з плавання – ігрова діяльність у воді – навчання техніці спортивного плавання, розвиток спеціальних плавальних якостей – розвиток пізнавальної діяльності.

Методика мовних ігор заснована на розвитку зорово-просторової орієнтації і зорової пам'яті, зорово-моторної координації і тонко координованих рухів рук, розвитку мови, формування правильного дихання, фонематичного слуху, розширення словарного запасу та фразеології.

Перед навчанням техніці різних плавальних елементів глухим підліткам пояснювали і показували загальну техніку виконання. При навчанні і вдосконаленні техніки плавання глухим підліткам експериментальної групи пропонували декілька варіантів загальних методів навчання. При використанні різних за характером прийомів, форм і методів були створено умови для розвитку у них пізнавальної активності.

Вдосконалення корекційно-навчального процесу з використанням ігор у воді з глухими підлітками 13–15 років відбувалося за рахунок різних аспектів: передачі і сприйняття навчальної інформації, логічного аспекту, характеру пізнавальної діяльності, управління процесом навчання.

Корекція пізнавальної діяльності глухих підлітків проводилася в певній послідовності на корекційних заняттях з використанням ігрових дій у воді. На експериментальних заняттях з використанням ігрових дій у воді з глухими підлітками на етапі навчального експерименту пропонували вправи із загальної і спеціальної підготовки.

На збережних функції зорового, шкірного і рухового аналізаторів спиралися при навчанні глухих підлітків. Особливе значення надавали збагаченню словника, формуванню граматичної будови мови, корекції її вимовного аспекту.

На корекційно-навчальних заняттях з використанням ігор у воді увагу приділено розвитку слухового сприйняття і формуванню вимови.

При проведенні експерименту з глухими підлітками у віці 13–15 років використовували різні види наочно-практичної діяльності. В експериментальних умовах наочно-практичної діяльності удосконалювали діяльність глухих підлітків. На цьому етапі у глухих розвивали зорово-моторну координацію.

Мовне спілкування виступало в експериментальному навчанні і корекції рухової сфери найважливішим засобом, який сприяв реалізації комунікативної функції мови, стимулювало накопичення словарного запасу. У глухих підлітків віком 13–15 років удосконалювали словесну мову в тактильній, усній і письмовій формах. При підборі мовного матеріалу керувалися актуальністю для спілкування і розвитку пізнавальної діяльності.

Корекцію пізнавальної діяльності у глухих підлітків 13–15 років здійснювали, враховуючи нові знання й досвід підлітків, відкриття нових сторін у колишньому досвіді підлітків, використання мовних і рухових ігор. При ігровій діяльності акцентовано на активізації орієнтовної діяльності і мобілізації активності підлітків. Це сприяло залученню їх до колективу чуючих.

У корекційно-навчальному процесі використовували власні спостереження, перегляд діафільмів із змістом і проведенням ігор із створенням ситуативних завдань. На основі сприйняття живих об'єктів, муляжів, малярних, фотографій, схем на заняттях з використанням ігор у воді створювали високий рівень мотивації: потреба детально уточнити техніку виконання різних плавальних рухів, розширити свої знання, поставити питання.

У віці 13–15 років з глухими підлітками необхідною умовою корекції пізнавальної діяльності є використання ігрових дій в інтегрованих групах на заняттях з плавання. Сприйняття і відчуття є основним джерелом інформації, що використовують плавці для управління своїми руховими діями.

Висновки.

1. Система корекційної дії на пізнавальну діяльність глухих підлітків 13–15 років на заняттях з використанням ігор у воді стала основою навчально-виховного процесу, корекційно-розвивальні ігри в воді сприяли створенню близьких відносин між учасниками групи (команди), знімали напруженість, тривожність, страх перед оточуючими, підвищили самооцінку, дали змогу глухим підліткам перевірити себе в різних ситуаціях спілкування, знімали небезпеку соціально значимих наслідків, сприяли розвитку рухової пам'яті, зоровому сприйняттю, розумовій працездатності, мисленню, що забезпечує їм ранню інтеграцію в сучасне суспільство.

2. Педагогічними умовами розвитку пізнавальної діяльності глухих підлітків у процесі навчання плаванню були загальні й спеціальні методи навчання, а також прийоми, форми, принципи виховної спрямованості навчання, науковості процесу навчання, систематичності і послідовності навчання, доступності знань, активності і свідомості у навчанні, наочності корекційної спрямованості навчання, індивідуального та диференційованого підходу до учнів.

3. Корекція пізнавальної діяльності глухих підлітків експериментальної групи досягалась поєднанням і варіюванням навчання техніці плавання, розвитком рухових якостей із застосуванням ігор у воді та мовними іграми.

Список використаної літератури

1. Бондар В. І. Спеціальне навчання дітей з вадами розумового та сенсорного розвитку: стан та перспективи / В. І. Бондар // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. – Київ : Просвіта, 1994. – С. 13–18.
2. Байкина Н. Г. Коррекция двигательной сферы глухих школьников в процессе физического воспитания / Н. Г. Байкина // Материалы VII Всесоюзных педагогических чтений. – Москва, 1985. – С. 2–3.
3. Засенко В. В. Соціально-педагогічні основи формування життєвих планів глухих і слабочуючих старшокласників : дис. ... д-ра пед. наук :13.00.03 / В. В. Засенко. – Київ, 1996. – 481 с.
4. Синьов В. М. Особливості виховання соціально-нормативної поведінки учнів допоміжних шкіл / В. М. Синьов // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин. – Львів : Просвіта, 1994. – С. 23–27.
5. Фомічова Л. І. Операції і знаки в ігровій діяльності дитини з вадами слуху / Л. І. Фомічова. – Київ : УДПУ ім. М. П. Драгоманова, 1995. – 17 с.
6. Шеремет М. К. Формирование готовности слабослышащих детей к школьному обучению : автореф. дис. ... канд. психол. наук : НИИ дефектологии АПН СССР. – Москва, 1979. – 17 с.
7. Ярмаченко М. Д. Проблеми інтеграції глухих в суспільство : зб. матер. I Всеукр. конф. з історії навчання глухих в Україні / М. Д. Ярмаченко. – Київ, 2001. – С. 63–66.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2015.

Сокирко А. С., Дудник Ю. И., Напалкова Т. В., Милкина Е. В., Мотус С. А. Педагогические условия развития познавательной сферы глухих подростков в процессе обучения плаванию

В исследовании представлены педагогические условия развития познавательной сферы глухих подростков, созданные на занятиях по плаванию. Обучение плаванию глухих подростков проводилось в интегрированных группах с использованием игрового метода и специально разработанной системы жестов.

Ключевые слова: *познавательная сфера, глухие подростки, обучение плаванию, игры, игровая деятельность в воде.*

Sokirko A., Dudnik Y., Napalkova T., Milkina H., Motus S. Pedagogical Conditions of Development of Cognitive Sphere of Deaf Teenagers in the Learning Process of Swimming

Swimming trainings with the development of cognitive competence were taken as the basis of experimental methods with ear-deficient teenagers. Priority is given to swimming and games in water.

Pedagogical conditions of the development of cognitive activity of ear-deficient teenagers in the process of teaching swimming were the following: general and special teaching methods, principles of educational teaching, scientific process of teaching, systematic and consistent teaching, availability of knowledge, active and conscious teaching, corrective teaching, individual and differentiative approach to students.

The main method that was used was a show, and in the operative element of the adjustment was teaching with the maximum possible use of verbal components. Data collected in the study of cognitive activity and deaf teenagers at the stage of ascertaining experiment led to the need to use special teaching methods based on the use of all system operations subject analyzers and storage aimed at correcting the effects of deafness and compensation.

Verbal communication serves as experiential learning and correcting the motor areas important tool that helped implement the communicative function of language, vocabulary stimulated the accumulation of stock. In deaf adolescents aged 13–15 years improved tactile verbal language, orally and in writing. In the selection of language material guided relevance to communication and development of cognitive activity.

Key words: *development, cognitive activity, deaf adolescents, swimming, games, water games.*